

УДК 631.46

О.Л. Орлов, Ю.М. Чернобай, О.Б. Вовк

КОЛЕКЦІЯ ЕТАЛОНІВ ҐРУНТІВ ЗАХОДУ УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ ДОКУМЕНТУВАННЯ ПРИРОДНОГО РІЗНОМАНІТТЯ

Орлов О.Л., Чернобай Ю.М., Вовк О.Б. Коллекция эталонов почв запада Украины как способ документирования природного разнообразия // Науч. зап. Гос. природоведч. музея. – Львов, 2006. – Вып. 22. – С. 17-24.

На основе фонда почв Государственного природоведческого музея НАН Украины создан первый вариант списка эталонных почв запада Украины. Выделены 4 группы эталонных почв: основные эталоны, локальные эталоны, эталоны редкостных почв и эталоны исчезающих почв. Предложен перечень из 15 объектов для создания сети почвоохранных территорий с целью сохранения разнообразия почв региона.

Orlov, O., Chornobai, Y., Vovk, O. Collection of the etalons of soil of the Western Ukraine as a method of the documentation of natural variety // Proc. of the State Nat. Hist. Museum. – Lviv, 2006. – 22. – P. 17-24.

The first variant of the checklist of Western Ukrainian soil etalons is prepared. The soil etalons are divided into four sections: main etalons, local etalons, etalons of rare soils and critically endangered soils. The list of fifteen areas for creation of soil conservation areas network in the region has been proposed.

Ґрунт виступає одним з компонентів біосфери, який одночасно є умовою існування біоти та зберігає в собі інформацію про історію розвитку екосистеми. Це невідновлювальний природний ресурс, який протягом десятків тисяч років акумулює в собі енергію ландшафту, є його пам'яттю і джерелом підтримання екосистемної рівноваги. Водночас, ґрунт є власне тим природним ресурсом, що забезпечує сьогодення та майбутнє людства. Проте розміри цього ресурсу постійно скорочуються, а його якість погіршується [7].

Охороні ґрунтів присвячена низка державних та міжнародних програм і угод. Зокрема, Декларація з охорони навколишнього середовища (1972 р.), Всесвітня ґрунтова хартія (1982 р.), Основи світової ґрунтової політики (1983 р.) [9], Національна програма охорони земель на 1996-2010 рр. [2]. Всі ці документи підкреслюють роль ґрунту як незамінного і загального надбання людства і спрямовані на його збереження на благо сучасного і прийдешнього поколінь. В зв'язку з цим, особливої актуальності набула проблема збереження генофонду ґрунтів та ґрунтових комбінацій, які є носіями безцінної інформації про структуру та екологічні функції як сучасних, так і доісторичних екосистем.

Загроза деградації природних об'єктів, що є каркасом довкілля та чинниками існування людства, спричиняє необхідність складання Червоних книг, основним призначенням яких є пошук, визначення статусу та спрямування науково-організаційної і правової діяльності для збереження і відновлення зникаючих або деградуючих об'єктів природи [9]. В наш час вже існують Червоні книги рослин і тварин, основним завданням яких є забезпечення охорони, збереження та відновлення рідкісних та зникаючих видів. Логічним доповненням даного напрямку роботи виступає розробка Червоної книги ґрунтів, оскільки охорона рослин і тварин (особливо безхребетних) неможлива без охорони ґрунтів, як компонентів екосистем,

що забезпечують існування усіх організмів суші. Однак охорона ґрунтів має дещо інший зміст, ніж охорона рослин і тварин, з огляду на специфіку ґрунтових утворень, особливості впливу на них антропопресії, відсутність очевидної основної одиниці класифікації (аналогічній виду у рослин і тварин) тощо [5, 10]. Основним завданням Червоної книги ґрунтів має стати збереження якомога ширшого різноманіття природних ґрунтових відмін та тих біогеоценозів, у яких ці відміни формуються. Тому, окрім рідкісних і зникаючих ґрунтів, до червонокнижних списків долучаються й еталони широко поширених природних ґрунтів з метою ліквідації небезпеки їх безконтрольного освоєння.

Проблема створення Червоної книги ґрунтів постала з початку 80-х років минулого сторіччя і знайшла відображення в працях українських та зарубіжних вчених [3-5, 9, 10]. Для відправної стратегії та визначення методологічних підходів можна спиратись на створені Червоної книги ґрунтів деяких регіонів Росії, зокрема Калмикії, Чорноземної зони, Південного Уралу тощо. На жаль, в зв'язку зі складністю та багатоплановістю такої роботи, в Україні створення Червоної книги ґрунтів знаходиться лише на початковому етапі.

Метою нашої роботи є визначення стратегії формування колекції ґрунтових еталонів у фондах Державного природознавчого музею НАН України (ДПМ) та інвентаризація об'єктів, в першу чергу природоохоронних, які мають у своєму складі такі ґрунти.

Формування фонду ґрунтів було розпочато з ініціативи Ю.М. Чернобай у 1988 р., коли були відібрані перші лабораторні зразки з території Львівської обл. [12]. Ним було досліджено ґрунтовий покрив природного заповідника "Розточчя" та національного природного парку "Сколівські Бескиди". Відібрані зразки стали основою створення музейної колекції ґрунтів заходу України та дали змогу здійснити оцінку органохімічного та гумусового стану підстилок в провідних типах лісів цих природоохоронних об'єктів [11].

Упродовж 1988-2005 рр. співробітниками лабораторії екології та антропогенезу ґрунтів фонди поповнювались зразками модальних ґрунтів з територій Львівської, Рівненської, Волинської, Тернопільської, Івано-Франківської та Чернівецької областей. Станом на 1 січня 2006 р., основний фонд ґрунтів музею налічує понад 500 зразків ґрунтів, а колекція ґрунтових монолітів – 25 одиниць зберігання. Географія зборів охоплює природоохоронні території Карпат, Закарпаття, Передкарпаття, Розточчя, Опілля, Подільського горбогір'я.

У фондах ДПМ зібрано зразки модальних ґрунтів з-понад 60% основних типів ґрунтів регіону, що слугуватиме основою для створення першої в Україні колекції червонокнижних ґрунтів. На підставі створеної в музеї бази даних "ґрунти" нами запропоновано перший, ще далеко не повний, варіант списку еталонних ґрунтів заходу України, у якому передбачено поділ ґрунтів-еталонів на 4 групи: основні еталони, локальні еталони, еталони рідкісних ґрунтів і еталони зникаючих ґрунтів (таблиця).

Основні еталони. До списку основних (зональних) еталонів ґрунтів включено зональні ґрунти найвищих таксономічних рівнів, без ознак впливу інтразональних ґрунтових процесів, що приурочені до природних біогеоценозів, які не зазнали антропогенної трансформації. Прикладами таких еталонів можуть бути дерново-підзолисті ґрунти урочища "Ставки", сірі лісові ґрунти "Пам'ятки Пеняцької", буроземи кислі НПП "Гуцульщина" тощо (таблиця).

В першу чергу локальні ареали поширення ґрунтів, що увійшли до цієї категорії, необхідно виділити і охороняти на теренах вже існуючих природоохоронних об'єктів. В особливих випадках, коли під загрозою зникнення знаходиться певний ґрунт як природно-історичне тіло, необхідно проводити пошуки еталонних ділянок для їх заповідання поза межами заповідних об'єктів.

Локальні еталони. Поряд зі списком основних (зональних) еталонів передбачено створення списку локальних (інтразональних) еталонів, у якому будуть відображені всі інтразональні, переважно гідrogenні ґрунти (заплавні, болотні, лучні, ґрунтово- і поверхнево-оглеєні). Вони різняться за режимами ґрунтоутворення, будовою та властивостями. Наприклад, дерново-карбонатні ґрунти урочища “Ставки” та пам'ятки природи “Стільська”, алювіальні лучні ґрунти урочища “Заливки” тощо (таблиця).

Охорону ґрунтів, що входять до цього розділу, передбачається здійснювати шляхом створення мікрозаказників, які б забезпечували збереження природної рослинності і обмежували антропогенне навантаження на ландшафти.

Еталони рідкісних ґрунтів. До списку рідкісних ґрунтів необхідно включати ґрунти, що формуються на локально поширених материнських породах, в нетипових гідротермічних умовах, зі складною історією розвитку, що відобразилось на будові профілю і властивостях ґрунтів. Доволі часто ці ґрунти не виділяються в загальноприйнятій класифікації на рівні окремого типу чи підтипу, проте їх вивчення може мати вагоме теоретичне значення. Прикладами еталонів цієї групи можуть бути алювіальні дерново-буроземні ґрунти урочища “Чомонинський ліс” та алювіальні лучно-буроземні ґрунти заповідного урочища “Атак” (таблиця).

Збереження рідкісних ґрунтів передбачає вилучення окремих територій з господарської діяльності та створення на цих ділянках заповідних об'єктів з суворим режимом охорони.

Еталони зникаючих ґрунтів. Цей список включає ґрунтові відміни, що знаходяться під загрозою цілковитої втрати в непорушеному стані, тобто зникаючі як природно-історичне тіло. До цієї категорії включаються як широко поширені в минулому, так і рідкісні ґрунти, що зазнають інтенсивної антропопресії. Прикладами таких еталонів можуть бути оторфовано-глейові ґрунти урочища “Чорний Мочар” та торфові глибокі ґрунти урочища “Лютошара”. Ці ґрунтові відміни потребують першочергової організації заповідників і заказників для їх суворої охорони в якості об'єктів генетичних, режимних та інших наукових досліджень.

На сьогоднішній день, фонд ґрунтів ДПМ складається з двох підрозділів: природні ґрунти та антропогенні ґрунти (рис. 1), принципи комплектування яких передбачають відображення всієї різноманітності ґрунтів та їх диференціації в системі генетичних та антропогенних рядів репрезентативності. З метою практичного впровадження ідей щодо охорони ґрунтів регіону, пропонується в межах фонду створити колекцію ґрунтових еталонів, яка б включала вищеописані групи еталонів. Наповнення колекції, пропонована структура якої подана на рисунку 1 сірим кольором, відбуватиметься, щонайменше, двома способами. По-перше – це критичний перегляд існуючих ґрунтових зборів і виділення серед них ґрунтових еталонів, відповідно до встановлених ознак. По-друге – це цілеспрямований пошук та відбір зразків цінних ґрунтів на території природоохоронних об'єктів заходу України, або загосподарьованих територій з обґрунтуванням пропозицій щодо їх

охорони. Долучення до списку ґрунтових еталонів антропогенних (або антропогенізованих) ґрунтів продиктоване їх науковою та зростаючою стабілізуючою цінністю в порушених екосистемах. На сьогодні вже визначено параметри та властивості типових техноземів та урбаноземів, і нашим завданням є зафіксувати їх у музейних колекціях. Зразки та моноліти антропогенних ґрунтів, які знаходяться в підрозділі антропогенних ґрунтів, можуть бути включені до цієї колекції в якості окремої групи антропогенні еталони з метою збереження інформації про найвдаліші варіанти конструювання людиною ґрунтового профілю.

Наповнення колекції новими надходженнями передбачає проведення власних відборів ґрунтового матеріалу та заохочення створення локальних ґрунтових колекцій в заповідниках та інших об'єктах природно-заповідного фонду.

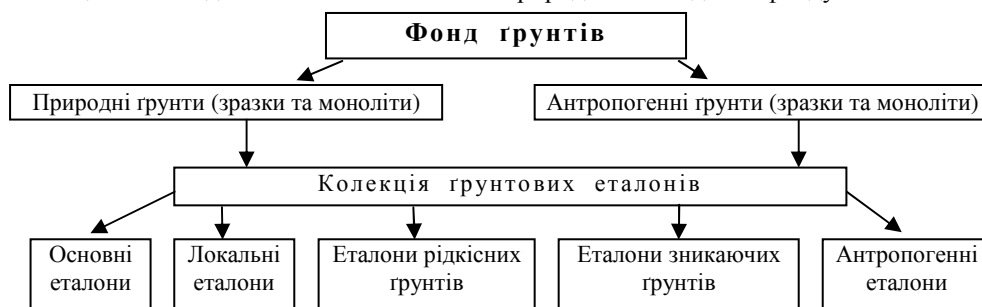

Рис. 1. Пропонована структура фонду ґрунтів музею

Створення списку еталонних ґрунтів само по собі не в змозі забезпечити захист їх від деградації та знищення. Для охорони ареалів еталонних ґрунтів необхідна розробка ландшафтно-екологічної мережі заповідних об'єктів, яка б охоплювала весь спектр ґрунтів регіону. На початку для цього пропонуємо в межах існуючих природоохоронних об'єктів виділити ґрунтові еталонні ділянки (рис. 2).

Ділянка № 1 – розташована в урочищі “Заливки” природного заповідника “Розточчя”. Займає лівобережну частину заплави р. Верещиця, яка врізається в корінний берег Розточчя. Тут в межах заплавної екосистем поширені в основному алювіальні ґрунти та ґрунти болотного ряду: мулистоболотні, торфяно-болотні та лучно-болотні [11], які належать до категорії локальних еталонів.

Ділянка № 2 – розташована по вертикальному профілю західного схилу урочища “Ставки” природного заповідника “Розточчя”. Біля підніжжя схилу в умовах сирого бору з сосняками сформувались торфяно- та перегнійно-глейові ґрунти. В нижній частині схилу поширені дерново-прихованопідзолисті глейові ґрунти під дубово-сосновими лісами. Верхня частина схилу зайнята дерново-прихованопідзолистими ґрунтами під буково-дубово-сосновими лісами. На вирівняній частині гряди збереглися буково-грабові ліси з дерново-карбонатними ґрунтами [11]. Таким чином, тут поширені ґрунти, що належать до двох груп еталонів: основних та локальних.

Ділянка № 3 – розташована біля підніжжя схилу північно-західної експозиції урочища “Дубина” в межах НПП “Сколівські Бескиди”. Тут під угрупованням

вільшняку сформувались типові середньопотужні буроземи [11], які належать до групи основних еталонів.

Ділянка № 4 – займає кам'янистий схил південної експозиції урочища “Журавлине” на території НПП “Сколівські Бескиди”, де під корінними смереково-ялівцевими лісами поширені буро-підзолисті неглибокі ґрунти [11], що належать до групи основних еталонів.

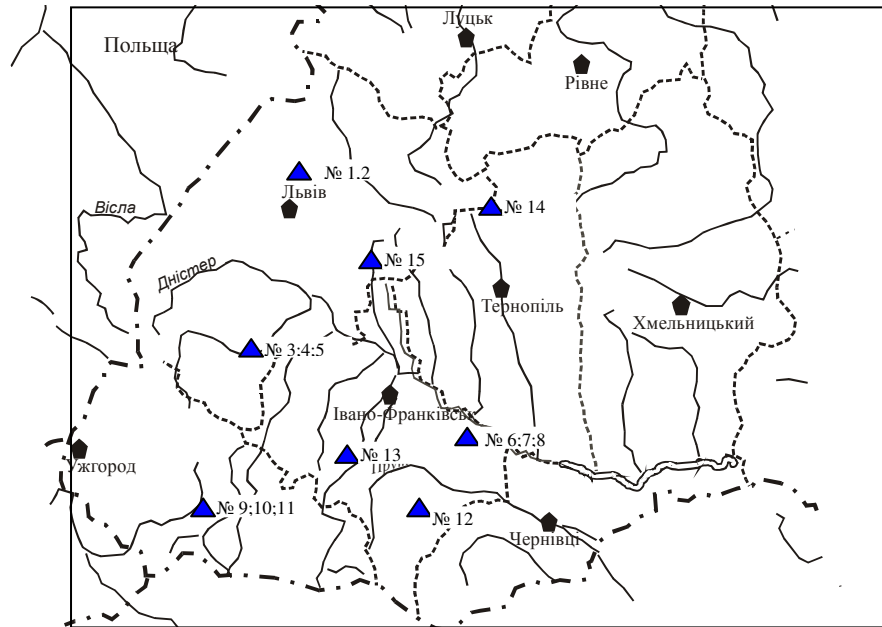

Рис. 2. Картохема розташування пропонуванних ґрунтових еталонних ділянок
Умовні позначення: № 1 – урочище “Заливки”; № 2 – урочище “Ставки”; № 3 – урочище “Дубина”; № 4 – урочище “Журавлине”; № 5 – гора Високий Верх; № 6 – урочище “Цуханівське”; № 7 – с. Пістинь; № 8 – гора Грегит; № 9 – заказник “Атак”; № 10 – урочище “Чомонинський ліс”; № 11 – урочище “Чорний Мочар”; № 12 – гора Мала Говерла; № 13 – урочище “Лютошара”; № 14 – пам’ятка природи “Пам’ятка Пеняцька”; № 15 – пам’ятка природи “Стільська”.

Ділянка № 5 – розташована на схилі південної експозиції г. Високий Верх НПП “Сколівські Бескиди”. Тут заслуговують на увагу корінні букові ліси з потужними буроземами (основні еталони) [11].

Ділянка № 6 – розташована в межах ботанічної пам’ятки природи урочища “Цуханівське” НПП “Гуцульщина”. Тут під ялицево-дубовими пралісами поширені ґрунти, що можуть бути віднесені до основних еталонів – буроземи глейові [13].

Ділянка № 7 – знаходиться на вирівняній вершині схилу північно-східної експозиції поблизу с. Пістинь в межах НПП “Гуцульщина”. Тут поширені середньо потужні буроземи під буковими лісами [13], що належать до групи основних еталонів.

Ділянка № 8 – розміщена у верхній частині південно-західного схилу г. Грегит НПП “Гуцульщина”. Тут на схилі крутизою 25-30° під смерековими пралісами сформувались неглибокі буроземи (основні еталони), а також локального поширення набули дерново-горфянисті ґрунти (еталони рідкісних ґрунтів) [13].

Ділянка № 9 – виділена на території Берегівського р-ну Закарпатської обл. в межах заказника “Атак”. На теренах даного об’єкта збереглися унікальні заплавні комплекси з алювіальними лучно-буроземними (еталони рідкісних ґрунтів) та лучно-болотними ґрунтами (локальні еталони). У прирусловій частині заплави на понижених ділянках ясеневих лісів поширені потужноглейові відміни лучно-буроземних ґрунтів, які довший час знаходяться у підтопленому стані. В центральній частині заплави під дубово-ясенево-грабовими лісами формуються глейові відміни даних ґрунтів. У притерасній частині заплави в межах угруповання лепешняка великого з вербою сірою поширені алювіальні лучно-болотні ґрунти. Схили надзаплавних терас вкриті буковими лісами з підзолисто-буроземними ґрунтами (основні еталони) [1].

Ділянка № 10 – розташована на території Ужгородського р-ну Закарпатської обл. в межах урочища “Чомонинський ліс”. На теренах цього об’єкта в прирусловій частині заплави р. Латориця під ясенево-тополевіми лісами поширені алювіальні дерново-буроземні ґрунти, що належать до групи еталонів рідкісних ґрунтів. Центральна частина заплави з дубово-ясенево-грабовими лісами зайнята алювіальними лучно-буроземними ґрунтами (еталони рідкісних ґрунтів). У місцях, що не заливаються паводковими водами, на вирівняних ділянках під грабово-дубовими лісами сформувались лучнувато-буроземні ґрунти (основні еталони), а на понижених – лучно-болотні (локальні еталони) [1].

Ділянка № 11 – знаходиться на території Берегівського р-ну Закарпатської обл. в центральній частині урочища “Чорний Мочар”. Тут поширені унікальні для України оторфовано-глейові ґрунти, що належать до групи еталонів зникаючих ґрунтів [1].

Ділянка № 12 – розташована на вершині г. Мала Говерла Чорногірського масиву Карпатського біосферного заповідника. В межах даного об’єкта під щучниково-кострицевими луками сформувались дерново-буроземні ґрунти (основні еталони).

Ділянка № 13 – виділена поблизу с. Осмолода Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. в межах верхового болота урочища “Лютошара”. Тут під болотною рослинністю, складеною різними видами сфагнових мохів, пригніченими соснами і чорницею, поширені торфові глибокі ґрунти (еталони зникаючих ґрунтів).

Ділянка № 14 – знаходиться поблизу с. Пеняки Бродівського р-ну Львівської обл. на території пам’ятки природи “Пам’ятка Пеняцька”. В межах цього об’єкта під липово-буковими лісами на вирівняних ділянках поширені темно-сірі лісові ґрунти, які на схилах різної крутизни і експозиції переходять у сірі лісові (основні еталони) [8].

Ділянка № 15 – розташована по вертикальному профілю північно-західного схилу пам’ятки природи “Стільська” поблизу с. Стільське Миколаївського р-ну Львівської обл. На вершині пагорба під буково-грабовим лісом сформувались сірі лісові ґрунти, верхня частина схилу вкрита смерековим лісом з сірими реградованими ґрунтами, в нижній частині схилу під дубово-вільховим лісом поширені сірі лісові оглеєні ґрунти, дерново-карбонатні слабозвинені ґрунти формуються під специфічними трав’яними угрупованнями і приурочені до крутих схилів з виходами окарбоначених ґрунтотворних порід.

Грунти наведених об'єктів відображають близько 60% основних ґрунтових типів заходу України, тому для збереження усього природного різноманіття ґрунтів регіону потрібне проведення додаткових ґрунтових досліджень.

Висновки

В природоохоронній організації існуючих заповідних територій заходу України центральне місце посідає охорона переважно зоологічних та ботанічних об'єктів, рідше ландшафтних. З цієї системи випала низка ґрунтових об'єктів, які представляють еталонні ґрунтові відміни типових ґрунтів регіону або унікальні ґрунтові утворення. Існуюча концепція охорони об'єктів природи практично не передбачає збереження важливого компонента біосфери – ґрунту.

Започаткування музейної колекції і списку еталонних ґрунтів заходу України має стати не лише базою для науково обґрунтованої охорони і збереження природного різноманіття ґрунтів, але й основою створення регіональних частин Червоної книги ґрунтів України.

1. Вовк О.Б., Орлов О.Л. Збереження ґрунтів заплавних комплексів Закарпаття, як передумова екологічної стабільності регіону // *Наук. вісн. ЧНУ. Біологія.* – Чернівці, 2005. – Вип. 257. – С. 51-56.
2. Гаврыш Н.С. Некоторые аспекты правовой охраны почв на Украине // *Тез. докл. 3 съезда Докучаевск. об-ва почвоведов.* Кн. 3. – М., 2000. – С. 247.
3. Климов А.В. Сохранение природного разнообразия почв Украины // *Тр. межгос. науч. конф. Ч.1.* – Киев, 1997. – С. 118-119.
4. Крупенников И.А., Родина А. Красная книга почв // *Сельское хозяйство Молдавии.* – 1986. – №4. – С. 14-15.
5. Никитин Е.Д. О создании Красной книги почв // *Почвоведение.* – 1989. – №2. – С. 113-120.
6. Орлов О.Л., Вовк О.Б. Перспективи збереження ґрунтового різноманіття басейну верхів'я Дністра // *Матеріали наук.-практ. конф.: Природничі науки на межі століть.* – Ніжин, 2004. – С. 155-156.
7. *Природа Украинской ССР. Почвы / Н.Б. Вернандер, И.Н. Гоголев, Д.И. Ковалишин и др.* – К.: Наук. думка, 1986. – 216 с.
8. Проць Б.Г., Чернобай Ю.М., Вовк О.Б., Бокотей А.А. Перший український резерват природи "Пам'ятка Пеняцька": на шляху до відродження // *Наук. зап. Держ. природозн. музею.* – Львів, 2004. – Т. 20. – С.167-176.
9. Ташнинова Л.Н. Красная книга почв и экосистем Калмыкии. – Элиста: АПП "Джангар", 2000. – 216 с.
10. Чернова О.В. Проект Красной книги естественных почв России // *Почвоведение.* – 1995. – №4. – С. 514-519.
11. Чернобай Ю.Н. Почвы и подстилки основных типов биогеоценозов Росточья и Сколевских Бескид. – Львов, 1992. – 43 с.
12. Чернобай Ю.М., Вовк О.Б., Орлов О.Л. Фонд регіональних ґрунтових колекцій природознавчого музею // *Матеріали конф. «Музей та музейна справа на початку III тисячоліття».* – Чернівці, 2003. – С. 55-59.
13. Чернобай Ю.М., Вовк О.Б., Орлов О.Л. Морфо-функціональна оцінка ґрунтів НПП "Гуцульщина" // *Наук. зап. Держ. природозн. музею.* – Львів, 2004. – Т. 19. – С. 71-82.
14. Чернобай Ю.М., Орлов О.Л. Еколого-енергетичний стан ґрунтів як похідна ландшафтного різноманіття басейну верхів'я Дністра // *Наук. зап. Держ. природозн. музею.* – Львів, 2002. – Т. 17. – С. 175-178.

Державний природознавчий музей НАН України, м. Львів

Таблиця

Пропоновані еталони до червонокнижного списку ґрунтів заходу України

№п/п	Ґрунти-еталони	Належність до фізико-географічного та адміністративного підрозділу	Охоронний статус території
Основні еталони ґрунтів			
1	<i>Дерново-підзолисті</i>	Розточчя, Львівська обл., Яворівський р-н	природний заповідник
2	<i>Сірі лісові</i>	Стільське горбогір'я, Львівська обл., Миколаївський р-н	пам'ятки природи
		Опілля, Львівська обл., Бродівський р-н	
3	<i>Буроземі кислі</i>	Сколівські Бескиди, Львівська обл., Сколівський р-н	національні природні парки
		Покутсько-Буковинські Карпати, Івано-Франківська обл., Косівський р-н	
4	<i>Дерново-буроземні кислі</i>	Чорногора, Івано-Франківська обл., Надвірнянський р-н	біосферний заповідник
5	<i>Буро-підзолисті</i>	Сколівські Бескиди, Львівська обл., Сколівський р-н	національний природний парк
6	<i>Підзолисто-буроземні кислі</i>	Притисянська низовина, Закарпатська обл., Берегівський р-н	проектується створення ландшафтного парку
7	<i>Лучнувато-буроземні кислі</i>	Притисянська низовина, Закарпатська обл., Ужгородський р-н	
Локальні еталони ґрунтів			
8	<i>Дерново-карбонатні</i>	Розточчя, Львівська обл., Яворівський р-н	природний заповідник
		Стільське горбогір'я, Львівська обл., Миколаївський р-н	пам'ятки природи
9	<i>Алювіальні лучні</i>	Розточчя, Львівська обл., Яворівський р-н	природний заповідник
10	<i>Алювіальні лучно-болотні</i>	Притисянська низовина, Закарпатська обл., Берегівський р-н	проектується створення ландшафтного парку
11	<i>Алювіальні болотні</i>	Притисянська низовина, Закарпатська обл., Ужгородський р-н	
12	<i>Лучно-болотні</i>	Притисянська низовина, Закарпатська обл., Ужгородський р-н	
Еталони рідкісних ґрунтів			
13	<i>Алювіальні дерново-буроземні</i>	Притисянська низовина, Закарпатська обл., Ужгородський р-н	проектується створення ландшафтного парку
14	<i>Алювіальні лучно-буроземні</i>	Притисянська низовина, Закарпатська обл., Берегівський р-н	
15	<i>Дерново-торф'янисті</i>	Покутсько-Буковинські Карпати, Івано-Франківська обл., Косівський р-н	національний природний парк
Еталони зникаючих ґрунтів			
16	<i>Торфові</i>	Горгани, Івано-Франківська обл., Рожнятівський р-н	проектується створення заказника
17	<i>Оторфовано-глейові</i>	Притисянська низовина, Закарпатська обл., Берегівський р-н	проектується створення ландшафтного парку